

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 3. No. 9. 1938

İbni Sina felsefesi

İsmail Hakkı İzmirli

Ordinaryüs Profesör [1]

A — Şahsiyeti — İslâm aleminde «Eşşeyhurreis» unvanile ün alan filozofumuz zamanının bütün ilimlerini kavramıştı. Felsefede kendini geçen olmamıştı, felsefesinin kaynağı Rasyonalizmin bir şekli olan ve İskenderiye yeni Eflâtuncuları tarafından şerholunan *Aristo* felsefesidir. *Aristo* şakirdlerle beraber lise denilen mahalde gezinerek ders vermesi münasebetiyle felsefesine *Meşşâî* felsefesi denmişti. Fakat bu felsefe, İslâm felsefesinde yeni bir şekil almış, orijinal bir hal kesbetmiştir.

Esasen Yunan felsefesi devrini yaşamış, bir çok istihaleler geçirdikten sonra meseleleri halledemeyecek bir hale gelmişti. Bundan başka Septisizm, Pesimizm unsurlarıyla safiyetini kaybederek bozulmuştu. İşte iki büyük Türk filozofu bu karmakarışık ve birbirleriyle çapraşık sistemler yığını içinden derin ve keskin görüşleri ile beşeriyeti bu unsurlardan kurtaracak açık ve belli bir yol açmışlar, bu dağınık sistemler arasındaki boşluğu doldurmuşlar, felsefi sistemlerini ahenkli bir hale koyarak zamanlarında maruf felsefeden başka başlıbaşına bir felsefe mektebi kurmuşlardır.

Büyük filozof *Farabî* ye gelinceye kadar *Elkindî*, *Serahşî* gibi İslâm *Aristo*'cuları kendilerine mahsus bir prensip sahibi olamamışlardı; *Farabî* ilk defa kendisine mahsus prensipleri ile *Meşşâî* mektebini açmıştı. Tedkik ve tettebbu keyfiyetlerini pek iyi bilen *İbni Sina*'mız zamanında birbiriyle çarpışan yeni Eflâtunculuk tesavvufunun İslâm'da tatbiki demek olan *İşrakî* sistemi, Türklerin büyük himmetleriyle meydana gelen tesavvuf, başlarında Türk evlâdı bulunan akli ilâhiyat sistemini tutan *Kelâm* gibi belli başlı mekteplerin ana prensiplerini engin görüşüyle kavramış, bütün bunları kendi sistemine bağlamıştır.

Evet *İbni Sina*'nın o azametli sisteminin unsurları *Farabî* de görülebilirse de baş filozofun daha toplu, daha ahenkli, daha klâsik, daha metodik eserleriyle, değil *Farabî* nin, belki kendinden

[1] 21 Haziran 937 de İbni Sina'nın 900 üncü yılı iltifalinde söylenmiştir.

değildir. Şu kadar var ki ancak hayatı güzelleştiren kuvvetlerdir. Şu halde câzibe, mâsike, hâzime ve dâfia kuvvetleri ayrı ayrı müstakil kuvvetler olsaydı tabiatın bunlara ayrı ayrı aletler ihzar etmek için daha ziyade itina göstermesi icabederdi. Halbuki ayrı ayrı aletler bulunmadığından bunların, tek bir kuvvetin muhtelif tezahüratından ibaret oldukları busuretle de isbat edilmiş olur.

Romanya Tıp tarihine bir vesika [*]

A. Süheyl Ünver :

Halen İstanbulda eski Babıâlîde hususî bir daire ve müzede bulunan Başvekâlet arşivinin sıhhi ve tıbbî dosyalar kısmında 717 numarada kayıtlı Romanya tıp tarihini alâkadar eden bir hüküm vardır. Bu hüküm 50 x 35 ebadında, kalın ve aherli beyaz kâğıdı Türkiyenin Cumhuriyet devresine gelinceye kadar resmî yazısı olan divani ile yazılmıştır. Tamamen hükümdarın (Mahmud II) emirlerini havidir ve onun ağzından yazılmıştır. Bu vesika bu ebattaki kâğıt ikiye bükülerek iki sahifede yazılmıştır. Hepsi 19 satırdır. Arabî tarih konmuştur. Evaili zilkade 1253, 1837 tarihine tekabül ediyor.

Bu tarihte eflak voyvodası Aleksandr Kigadır. Silistre eyaleti askerî müşiri Sait Paşa ve Vidin muhafızı Hüseyin paşadır, Bu hüküm her üç mākama da ayrı ayrı yollanmıştır. Hükümün hulâsası budur :

1837 Senesinde veba hastalığı Tuna sahillerine savlet ediyor Tunanın sol tarafına Eflak memleketi tarafından karantina vaz' ve ihdas olunuyor ve bu ahkâma şiddetle riayet olunuyor. Eflak voyvodası arzusu vechile vermiş olduğu bir istida üzre Tunadan geçen gemilerin kendi taraflarında yedek çekilmemesini istiyor ve buna dikkat olunuyor. Yalnız Vidinli Mehmed namında bir gemici havanın fena olmasından mecburen Eflak sahillerine düşüyor ve yedek çekerek gemisini kurtarmak üzre iken Romen karantina bekçileri mümaneat ediyorlar ve silâhla mukabele görüyorlar. Gemici ve yanındakiler yaralanmıştır. Bu hadise Eflakın karantina ve asayiş noktasında hoş görülmüş ise de Tuna üzerin-

[*] Romanya Tıp Tarihi Cemiyetine tebliğ edilmiştir.

de ticaret edenlerin müşkülattan kurtulmaları da düşünülmüştür. Bunun için Tunada gezen gemilerin hava müsait olmazsa. Eflak

Handwritten text in Ottoman Turkish script, arranged in two columns. The text is dense and appears to be a historical document or a collection of letters. The script is in a cursive style typical of the Ottoman era. The document is written on aged, slightly yellowed paper. The text is organized into two vertical columns, with a central vertical line separating them. The handwriting is clear but somewhat compact. The document is a page from a larger book or manuscript, as indicated by the page number at the top.

cihinde yedek ile geçebilmeleri makul görülmüş, lâkin asayişin muhafazasına halel gelmemesine ehemmiyet verilmiştir. Karanti-

na dolayısıyla Tuna yolile ticareti vikaye için Eflak yakasında yedek çekilmesi lâzım olan mahallere sahilde birer münasib hat çekilmesine ve oradan geçecek olan gemilerin yedek çekmeleri icabederse bu hadları geçmemeleri karar altına alınmıştır. Eflak memleketinden de, vaz' olunan bu hattın himayesi istenmiştir. Bu maksadla eflak voyvodasına ve yukarda isimleri geçen hududdaki vezirlere birer buyrultu yazılmıştır ve eflak kıyısında yedek çekilecek mahallere bir had yaz'ı ve gemicilerin bu hattı tecavüz etmemelerine ve hadiselerin husulüne meydan verilmemesi hakkında verilmiş kararın tatbiki bildirilmiştir.

Arşivde mevcut olan vesika bu hükmün itina ile hıfzolunmuş müsveddesidir. Bu mealde olan emirmameler ayrı ayrı yollanmıştır.

Bu vesikanın Romanya tıp tarihi noktasından ehemmiyeti şudur :

1837 de Tuna sahillerinde veba hastalığı dolayısıyla Tunanın sol tarafını işgal eden Romanya karantine vaz ediyor. Bu suretle memleketini korumuş oluyorlar. Romenler karantine ahkâmına ve inzibata çok şiddetle riayet ediyorlar ve hiç bir müsamahaya ve bunun neticesi melhuz olabilecek fenâlıklara meydan vermiyorlar. Eflak voyvodası da karantina vaz' olduğunu Türkiyeye bildiriyor. Türkiye Tunada olan ufak tefek hadiseleri sırf karantina noktasından düşünülerek mazur görüyor ve bu karantina ahkâmını bozmamağa dikkat etmekle beraber her iki memleketin kabul edeceği bir şekilde onun kordonuna mani olmayacak bir hattan ayrılmamasını sırf Tuna ticaretinin geri kalmaması için münasib görerek tatbiki cihetine varılıyor.

Türkiye Başvekâlet arşivi Romanya tıp tarihi cihetile ehemmiyetli olan sıhhi vesikaların çok seyrek çıkmasına rağmen yine faydalı semereler vermeğe başlamıştır.



Un document de l'histoire de la Médecine Roumaine

Prof. Dr. A. Süheyl Ünver

Une sentence intéressant l'histoire de la médecine roumaine existe encore sous le numéro 717 parmi les dossiers d'hygiène et de médecine de l'archive de la présidence du Conseil qui se

trouve dans une section particulière, affectée comme musée, dans l'ancienne babiali à Istanbul. Cette sentence est écrite en «divani», écriture officielle jusqu' à l'instauration de la république en Turquie, sur du parchemin glacé, blanc et épais du format 50 x 35. Elle contient exactement les ordres du souverain Mahmud II et a été écrite sous sa dictée. Le document est écrit sur deux pages, le papier étant plié en deux. Elle consiste en 31 lignes. La date est celle du calendrier arabe : commencement du mois de Zilkadé 1253, qui correspond à 1838. (Février 6—16)

A cette époque-là, Alexandre Kiga était voïvode de la Valachie. Le commandant du corps d'armée de la province de Silistria était alors Saïd Pacha, et Hüséïn Pacha, gouverneur de Vidine. La sentence en question fut envoyée à ces trois adresses séparément. Il contient en résumé ce qui suit :

En 1938, la peste envahit les rives du Danube. Le pays de Valachie établit la quarantaine du côté gauche du Danube et ces dispositions sont observées rigoureusement. Dans une requête qu' il a présenté, le voïvode de la Valachie demande que les bateaux passant par le Danube ne soient pas remorqués de son côté et l'on s'y conforme. Seulement, le bateau d'un ceratin Mehmed de Vidine est jeté par le mauvais temps, de force, vers la rive de Valachie et lorsqu'il est en train de sauver son bateau en le remorquant, les gardiens de la quarantaine s'interposent et font usage de leurs armes. Le propriétaire du bateau et ceux qui sont auprès de lui furent blessés. Quoique cet incident fût considéré comme satisfaisant du point de vue de la quarantaine et du maintien de l'ordre en Valachie, on a aussi pensé à délivrer de difficultés ceux qui poursuivent leur commerce sur le Danube. C'est pourquoi il a paru raisonnable de permettre aux bateaux du Danube de passer, en cas de mauvais temps à la remorque du côté de la Valachie ; toutefois, on a eu soin de ne pas préjudicier le maintien de la sécurité et le principe de la quarantaine instituée par les Roumains. Pour protéger le commerce sur le Danube par égard à la quarantaine, il a été décidé que, aux endroits de la rive de Valachie où le remorquage s'impose, il sera tracée une ligne appropriée que les bateaux à remorquer ne devront pas franchir. Et il est demandé au pays de Valachie de protéger la ligne ainsi fixée. Dans ce but, un ordre par écrit a été transmis au voïvode de Valachie et aux vézirs de frotnières susmentionnées, leur intimant l'exécution de la décision pris en vue de fixer une

ligne aux endroits de remorquage sur la rive de Valachie, que les équipages des bateaux ne devront pas franchir, évitant ainsi des incidents.

Le document existant dans l'archive est le brouillon soigneusement conservé de cette sentence. Les ordres de teneur identique furent envoyés séparément.

L'importance de ce document du point de vue de l'histoire de la médecine roumaine consiste en ceci : La Roumaine occupant le territoire du côté gauche du Danube, institue en 1838 la quarantaine aux rives du Danube, à cause de la peste, et le pays est ainsi protégé contre l'épidémie. Les Roumains observent rigoureusement les dispositions et le règlement de la quarantaine, ils ne commettent aucune négligence, évitant ainsi les malheurs qui pourraient s'en ensuivre. Le voïvode de Valachie rapporte à la Turquie que la quarantaine a été instituée, La Turquie, se mettant uniquement au point de vue de la quarantaine, trouve excusables des incidents insignifiants sur le Danube, et, tout en ayant soin de ne pas préjudicier les dispositions concernant cette quarantaine, et on règle le côté pratique de la question dans une forme acceptable pour les deux pays ; en décidant, pour ne pas entraver le commerce sur le Danube, de tracer une ligne de séparation qui ne forme pas d'obstacle pour le cordon de la quarantaine.



(1830 da Beyrutta bir İsveç ve Norveç Hekimi)

Dr. A. Süheyl Ünver [*]
İstanbul Üniversitesi Tıp
Tarihi Enstitüsü Direktörü

İstanbulda Baş Vekâlet evrak hazinesinde yeni tasnif heyetinin hazırladığı hariciye dosyasında 3299 numarada mahfuz ve bir hülâsası da tıp dosyasında bulunan bir vesika buldum. Bunda :

[*] Tıp Tarihi Enstitüsünün bu etüdü, 1936 senesi 10 Martında Berlin Tıp Tarihi Enstitüsü Direktörü ve Beynelmîlel Tıp Tarihi Cemiyeti ikinci reisi Prof. Diepgen vasıtasile İsveçde Prof. Dr. O. T. Hult'e gönderilmiş, o da 5/5/1936 da verdiği cevabda :

İsveçli Dr. Yohan Hedenborg un İstanbulda İsveç maslahatküzarlığı maiyet